

MICHAŁ BIAŁKOWSKI

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń*

**BISKUP MICHAŁ KLEPACZ  
JAKO CZŁONEK EPISKOPATU POLSKI  
CZĘŚĆ III: DZIAŁALNOŚĆ NA FORUM  
KOMISJI SPECJALISTYCZNYCH EPISKOPATU POLSKI**

**Słowa kluczowe:** biskup Michał Klepacz, kardynał Stefan Wyszyński, Komisja do Spraw Studiów Teologicznych na Fakultetach Kościelnych i w Seminariach Duchownych, Komisja Seminariów Duchownych, Komisja Studiów/Studiów i Seminariów Duchownych, Komisja Szkolna, Komisja do Rozmów z Rządem/Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski, Komisja Prasowa, Komisja Soborowa

1. Wstęp. 2. Udział w pracach komisji specjalistycznych Episkopatu Polski. 2.1. Członek (1947–1951) i przewodniczący (1951–1953/1956) Komisji ds. Studiów Teologicznych na Fakultetach Kościelnych i w Seminariach Duchownych, członek Komisji Seminariów Duchownych (1950–1953/1956), Przewodniczący Komisji Studiów/Studiów i Seminariów Duchownych (1959–1967). 2.2. Członek Komisji Szkolnej (1947–1953/1956). 2.3. Członek Komisji do Rozmów z Rządem/Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski (1949–1967). 2.4. Członek Komisji Prasowej (1950–1953/1956). 2.5. Członek Komisji Soborowej (1959–1967). 3. Podsumowanie

## 1. WSTĘP

W trzeciej części, ostatniej cyklu poświęconego biskupowi Michałowi Klepaczowi, pragniemy przybliżyć jego wkład w prace komisji specjalistycznych Episkopatu Polski<sup>1</sup>. Ordynariusz łódzki należał do hierarchów, którzy byli często powoływani do gremiów eksperckich. Wynikało to z prowadzonej przez niego działalności naukowej, specjalistycznej wiedzy oraz poważnego dorobku w zakresie filozofii chrześcijańskiej i katolickiej nauki społecznej. Podejmowana przez ordynariusza łódzkiego problematyka badawcza pozwalała umiejętnie prowadzić dialog

---

<sup>1</sup> Zob. M. Białkowski, *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski, Część I: Wprowadzenie biograficzno-problemowe*, Łódzkie Studia Teologiczne 30 (2021) 2, 19–36; tenże, *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski, Część II: Działalność na forum Konferencji Plenarnej oraz Komisji Głównej Episkopatu Polski*, Łódzkie Studia Teologiczne 30 (2021) 3, 7–22.

światopoglądowy oraz analizować przemiany społeczno-polityczne. Szczególnie bliskie były mu zagadnienia państwa i jego relacji z Kościołem.

Bogate doświadczenie funkcjonowania komisji specjalistycznych pozwoliło Episkopatowi Polski dokonać – siedem lat po śmierci tego hierarchy – reformy statutowo-organizacyjnej, mającej na celu uporządkowanie oraz usprawnienie działalności tych gremiów. W zatwierdzonym 25 listopada 1974 r. przez Radę Główną Episkopatu Polski *Regulaminie ramowym dla Komisji Episkopatu Polski* zwracano uwagę, że zasadniczym zadaniem poszczególnych komisji jest podejmowanie skutecznej działalności w zakresie sobie powierzonych spraw. Komisje miały zatem: 1) ustalać formy i metody pracy; 2) badać problemy stosownie do powierzonych sobie zadań; 3) uchylać program pracy i czuwać nad jego wykonaniem; 4) podejmować powierzone sobie zadania; przeprowadzać kursy, sesje robocze, sympozja; 5) zwoływać referentów lub delegatów diecezjalnych w sprawach wchodzących w zakres prac komisji; 6) odbywać posiedzenia co najmniej dwa razy w roku; 7) prowadzić protokoły zebrań i archiwa akt; 8) pracować według ustalonego regulaminu<sup>2</sup>.

Z kolei w zakresie relacji z Konferencją Episkopatu Polski komisje miały: 1) pracować zgodnie z kompetencjami zawartymi w regulaminie; 2) programy pracy i akcje o charakterze zasadniczym (np. duszpasterskie, kaznodziejskie, listy pasterskie) przedkładać do zatwierdzenia Konferencji Episkopatu; 3) sprawozdania z działalności, opracowania, wnioski i postulaty referowane na posiedzeniach Konferencji Episkopatu Polski składać na piśmie przewodniczącemu Konferencji Episkopatu Polski oraz w odpisie sekretarzowi Konferencji Episkopatu Polski minimum dwa tygodnie przed posiedzeniem plenarnym Konferencji Episkopatu Polski<sup>3</sup>. Przywołane tu kompetencje, zadania i wzajemne relacje wypracowane były w Episkopacie właśnie w okresie posługi biskupiej Michała Klepacza.

## 2. UDZIAŁ W PRACACH KOMISJI SPECJALISTYCZNYCH EPISKOPATU POLSKI

Michał Klepacz wniósł znaczący wkład w prace komisji Episkopatu Polski. Przez 20 lat posługi biskupiej Michał Klepacz uczestniczył, w ramach Episkopatu Polski, w pracach następujących gremiów:

1) Komisji ds. Studiów Teologicznych na Fakultetach Kościelnych i w Seminarjach Duchownych – członek w latach 1947–1951 i przewodniczący w latach 1951–1953/1956; Komisji Seminariów Duchownych – członek w latach 1950–1953/1956; Komisji Studiów/Studiów i Seminariów Duchownych – przewodniczący w latach 1959–1967;

2) Komisji Szkolnej – członek w latach 1947–1953/1956;

---

<sup>2</sup> AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/29, k. 127–129, Protokół RGEP, Warszawa, 25 XI 1974 r., Regulamin Ramowy dla Komisji Episkopatu Polski.

<sup>3</sup> AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/29, k. 127–129, Protokół RGEP, Warszawa, 25 XI 1974 r., Regulamin Ramowy dla Komisji Episkopatu Polski.

- 3) Komisji do Rozmów z Rządem/Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski – członek w latach 1949–1967;
- 4) Komisji Prasowej – członek w latach 1950–1953/1956;
- 5) Komisji Soborowej – członek w latach 1959–1967.

2.1. CZŁONEK (1947–1951) I PRZEWODNICZĄCY (1951–1953/1956)  
KOMISJI DS. STUDIÓW TEOLOGICZNYCH NA FAKULTETACH  
KOŚCIELNYCH I W SEMINARIACH DUCHOWNYCH,  
CZŁONEK KOMISJI SEMINARIÓW DUCHOWNYCH (1950–1953/1956),  
PRZEWODNICZĄCY KOMISJI STUDIÓW/STUDIÓW  
I SEMINARIÓW DUCHOWNYCH (1959–1967)

Komisja ds. Studiów Teologicznych na Fakultetach Kościelnych i w Seminarjach Duchownych w Polsce powołana została do życia podczas posiedzenia 1. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski obradującej 22–24 maja 1946 r. na Jasnej Górze<sup>4</sup>. Archaicznie brzmiąca nazwa w praktyce dość często była skracana i w powszechnym obiegu gremium to funkcjonowało jako Komisja Studiów. Warto przypomnieć, że na przestrzeni kilkudziesięciu powojennych lat kilkakrotnie rozszerzano lub zawężano jej kompetencje o bliską tematycznie problematykę wyższych seminariów duchownych. Początkowo w skład Komisji ds. Studiów Teologicznych na Fakultetach Kościelnych i w Seminarjach Duchownych wchodził: kardynał Adam Stefan Sapieha (przewodniczący), biskup Teodor Kubina, biskup Jan Stepa, biskup Stefan Wyszyński oraz biskup Ignacy Świrski<sup>5</sup>. We wrześniu 1947 r. podczas 4. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski jej gremium zostało powiększone o kolejnych hierarchów. Byli to biskup Michał Klepacz oraz ordynariusz chełmiński biskup Kazimierz Józef Kowalski<sup>6</sup>.

O zadaniach, jakie podejmowała Komisja, dobrze informuje list adresowany do jej przewodniczącego przez Prymasa Polski arcybiskupa Stefana Wyszyńskiego, kierującego posiedzeniem Komisji w zastępstwie chorego metropolity krakowskiego. Na zebraniu, które odbyło się 20 grudnia 1949 r., poruszano sprawy: 1) projektu statutów seminariów; 2) funkcjonowania niższych seminariów; 3) specjalnych studiów dla księży; 4) studiów teologicznych dla katolików świeckich; 5) planowania wydawnictw katolickich<sup>7</sup>. Jednocześnie wystąpiono z wnioskiem do Konferencji Episkopatu Polski o zatwierdzenie biskupa Michała Klepacza jako stałego delegata na zjazdy księży rektorów i seminariów katolickich. W charakterze tym ordynariusz łódzki wystąpił na Ogólnopolskim Zjeździe Księżych Rektorów 5–6 września 1950 r. we Wrocławiu. Celem zjazdu było wypracowanie projektu statutu i regulaminu teologicznych zakładów naukowych. Mimo że przy-

<sup>4</sup> AAG, Acta Hlondiana, oprac. S. Kosiński, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej 22–24 maja 1946 r. na Jasnej Górze, Częstochowa, 22–24 V 1946 r.

<sup>5</sup> K. Gruczyński, *Biskup Michał Klepacz 1893–1967*, Łódź 1993, 261.

<sup>6</sup> Tamże.

<sup>7</sup> AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 4, Pismo arcybiskupa Stefana Wyszyńskiego do kardynała Adama Stefana Sapiehy, Warszawa 20 XII 1949 r.

gotowany został tylko statut, biskup Michał Klepacz ocenił, iż zjazd spełnił stawiane przed nim zadania<sup>8</sup>.

W celu usprawnienia prac nad statutem seminariów, podczas posiedzenia Episkopatu na Jasnej Górze 12–13 września 1950 r. utworzona została Komisja Seminariów Duchownych jako organ pomocniczy i wspierający prace Komisji Studiów<sup>9</sup>. Być może nawet Komisja Seminariów Duchownych powołana została tylko doraźnie – w celu finalizacji prac na projektem statutu seminariów. W jej skład weszli: arcybiskup Walenty Dymek (przewodniczący), biskup Ignacy Świrski, biskup Michał Klepacz oraz biskup Piotr Kałwa. Powiązanie obu gremiów gwarantował udział dwóch hierarchów z bogatym doświadczeniem w pracy naukowo-badawczej: biskupa Michała Klepacza oraz biskupa Ignacego Świrskiego<sup>10</sup>.

Podczas posiedzenia 24. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski 5–6 grudnia 1950 r. biskupi przyjęli ostateczną, poprawioną wersję tego dokumentu. Najprawdopodobniej po śmierci kardynała Adama Stefana Sapiehy, która nastąpiła 23 lipca 1951 r., biskup Michał Klepacz przejął przewodniczenie Komisji ds. Studiów. Prace nad regulaminem seminariów, choć przeciągnęły się do 1952 r., zakończyły się sukcesem. Dokument został zatwierdzony przez biskupów 4 czerwca 1952 r.<sup>11</sup>.

Niewiele można powiedzieć o działalności Komisji w latach 1953–1957. Na pewno kluczowym zagadnieniem, które wówczas podejmowała, była sprawa likwidacji Wydziału Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Warszawskim (2 sierpnia 1954 r.) oraz Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Jagiellońskim (11 sierpnia 1954 r.), a także fakt powołania przez władze państwowe Akademii Teologii Katolickiej<sup>12</sup>. Warto dodać, że w dokumentacji z posiedzenia 44. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski 14 lutego 1957 r. nie uwzględniono w szczegółowym spisie komisji działalności Komisji Studiów<sup>13</sup>. Jej prace jednak kontynuowano, czego dowodem jest doprowadzenie – z inicjatywy biskupa Michała Klepacza – do zwołania Ogólnopolskiego Zjazdu Zakładów Teologicznych. W trakcie przygotowań do tego wydarzenia, jednym z tematów omawianych na posiedzeniu Komisji Studiów 11 czerwca 1958 r., była kwestia funkcjonowania Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie<sup>14</sup>. Natomiast Ogólnopolski Zjazd Zakładów Teologicznych odbył się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 9–11 września 1958 r. Jako temat przewodni obrano hasło „Nauki kościelne a wymogi współczesnego świata”. W zjeździe uczestniczyło około 1300 osób, w tym 15 biskupów, na czele z kardynałem Stefanem Wyszyńskim, 380 rektorów i profesorów<sup>15</sup>.

<sup>8</sup> K. Gruczyński, dz.cyt., 262.

<sup>9</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/12, k. 12, Protokół 23. KPEP, Jasna Góra, 12–13 IX 1950 r.

<sup>10</sup> M. Stępień, *Pozycja prawna Konferencji Episkopatu Polski. Studium prawnohistoryczne*, Łomża 2014, 31.

<sup>11</sup> K. Gruczyński, dz.cyt., 262.

<sup>12</sup> R. Bartnicki, *Wielki Kanclerz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie*, w: *Kardynał Stefan Wyszyński. Droga życia i posługi pasterskiej*, 231–236.

<sup>13</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/173, k. 11–13, Komisje biskupie do uzupełnienia.

<sup>14</sup> K. Gruczyński, dz.cyt., 262.

<sup>15</sup> Tamże, 263.

Jednak dopiero pół roku później, w lutym 1959 r., pojawiają się szczegółowe informacje o składzie Komisji Studiów. W jej pracach uczestniczyli: biskup Michał Klepacz (przewodniczący), biskup Czesław Falkowski, biskup Kazimierz Józef Kowalski, biskup Antoni Pawłowski oraz biskup Ignacy Świrski<sup>16</sup>. Znaczne poszerzenie składu tego gremium nastąpiło w marcu 1962 r. Zasiadali w niej: biskup Michał Klepacz (przewodniczący), biskup Czesław Falkowski, biskup Józef Drzazga, biskup Lech Kaczmarek, biskup Kazimierz Józef Kowalski, biskup Antoni Pawłowski, biskup Ignacy Świrski oraz ks. Aleksander Usowicz CM<sup>17</sup>.

Początek lat sześćdziesiątych XX w. charakteryzuje się wzrostem aktywności Komisji Studiów. W kwietniu 1961 r. w Łodzi odbyła się narada wykładowców–profesorów sekcji filozoficznej, w czasie której dyskutowano na temat „Programu i metody nauczania filozofii w seminariach duchownych”. Z kolei na Jasnej Górze, we wrześniu 1964 r., podjęto problematykę wynikającą z Konstytucji o Liturgii Świętej. Rok później sekcja filozoficzna obradowała w Krakowie, a sekcja historii Kościoła we Wrocławiu. Tematyka spotkań była ściśle powiązana z obradami Soboru Watykańskiego II i zbliżającymi się obchodami tysiąclecia Chrztu Polski<sup>18</sup>. Biskup Michał Klepacz o sprawach tych wielokrotnie informował kardynała Stefana Wyszyńskiego. Na kartach *Pro memoria* odnajdujemy bowiem liczne ślady aktywności przewodniczącego Komisji Studiów/Studiów i Seminariów Duchownych. Oto jeden z nich:

**Bp Klepacz** informuje o pracach **Komisji Studiów**. Zjazdy profesorów sekcji teologicznych – odbywają się z wielką korzyścią, Biskupi pomagają wyżywieniem i mieszkaniem. Do m. września było 11 zjazdów naukowych profesorów zakładów teologicznych. Odbyły się zjazdy: historyków w Warszawie; prawa kanonicznego, dogmatyki, apologetyki, biblistów, liturgistów, ojców duchownych, seminariów niższych diec.[iejalnych], Rektorów (Katowice). Wnioski: 1) żeby w dalszym ciągu popierać zjazdy profesorów Sem.[inariów]; 2) przygotowanie naukowców dla Kościoła w Polsce; 3) mobilizowanie w diecezjach księży z dyplomami<sup>19</sup>.

W obliczu przygotowań do obrad Soboru Watykańskiego II Komisja Studiów/Studiów i Seminariów Duchownych podjęła zadanie opracowania *Instrukcji o nauczaniu łaciny i języków obcych w Kościelnych Zakładach Naukowych w Polsce*. W krótkim czasie, od wiosny 1962 r. do początków 1963 r., powstały cztery kolejne wersje tego dokumentu, ostatecznie zatwierdzonego przez Konferencję Plenarną Episkopatu Polski 2 lutego 1963 r.<sup>20</sup>

Ważnym wydarzeniem, któremu biskup Michał Klepacz – jako przewodniczący Komisji Studiów/Studiów i Seminariów Duchownych – patronował, był Kongres Teologów Polskich. Organizatorem tego przygotowanego na niespotykaną dotąd skalę, pierwszego powojennego zjazdu, był Katolicki Uniwersytet Lubelski. Obrady toczyły się w Lublinie od 13 do 15 września 1966 r. Zgromadziły ponad 600 profesorów i wykładowców, którzy debatowali aż w 19 sekcjach specjalistycznych<sup>21</sup>.

<sup>16</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/183, k. 103, Komisje uzupełnione, 19 II 1959 r.

<sup>17</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/200, k. 121, Komisje uzupełnione, 15 III 1962 r.

<sup>18</sup> K. Gruczyński, dz.cyt., 263.

<sup>19</sup> AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1962, zapis z 15 IX 1962 r.

<sup>20</sup> AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 61–66, Instrukcja o nauczaniu łaciny i języków obcych w Kościelnych Zakładach Naukowych w Polsce, Warszawa, 2 II 1963 r.

<sup>21</sup> K. Gruczyński, dz.cyt., 263.

Analiza protokołów posiedzeń Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski z ostatnich lat życia biskupa Michała Klepacza pozwala postawić tezę, że praktycznie – z racji podejmowanej szerszej problematyki – mamy do czynienia z Komisją Studiów i Seminariów. Tezę tę potwierdzają losy Komisji po śmierci biskupa Michała Klepacza. Co prawda 16 lutego 1967 r. Konferencja Plenarna Episkopatu Polski powołała na przewodniczącego Komisji Studiów i Seminariów biskupa Lecha Kaczmarka, ale już miesiąc później pojawił się postulat jej całkowitej reorganizacji<sup>22</sup>. W maju 1967 r. wyodrębniono z niej: Podkomisję Studiów oraz Podkomisję Seminariów<sup>23</sup>. Następnie – w styczniu 1970 r. – zastąpiona została przez dwa odrębne, samodzielne ciała: Komisję ds. Nauki, kierowaną przez kardynała Karola Wojtyłę, oraz Komisję ds. Seminariów Duchownych, kierowaną przez biskupa Lecha Kaczmarka<sup>24</sup>. Wysoko oceniał działalność biskupa Michała Klepacza na forum Komisji Studiów i Seminariów kardynał Stefana Wyszyński. W mowie pogrzebowej stwierdził bowiem:

Metropolita Krakowski wspominał o wielkich zasługach biskupa Michała jako przewodniczącego Komisji [Studiów] i Seminariów Duchownych w Polsce. Praca tej Komisji odbywa się pod bezpośrednim natchnieniem Kongregacji Studiów, Uniwersytetów i Seminariów przy Stolicy Świętej, dlatego ma tak doniosłe znaczenie. Konieczny jest tu wielki wysiłek umysłowy, aby rozpoznać te niezwykle bogate dziedziny myśli katolickiej – teologicznej i filozoficznej – i przekazać je naszym uczelniom krajowym, seminariom, uniwersytetom katolickim i wydziałom teologicznym. W tej pracy Biskup do końca był wytrwały i najlepiej do niej przygotowany<sup>25</sup>.

## 2.2. CZŁONEK KOMISJI SZKOLNEJ (1947–1953/1956)

Biskup Michał Klepacz został włączony w skład Komisji Szkolnej już na początku swojej posługi biskupiej, na posiedzeniu 3. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, obradującej 28–29 kwietnia 1947 r. w Gnieźnie<sup>26</sup>. Przewodniczył jej wówczas kardynał Adam Stefan Sapięha, który kierował nią od chwili powołania 3–4 października 1945 r.<sup>27</sup>. We wrześniu 1947 r. ustalono nowy skład Komisji Szkolnej. Odtąd na jej czele stał biskup Jan Stepa (przewodniczący), a członkami zostali: biskup Juliusz Bieniek (sekretarz), biskup Lucjan Bernacki, biskup Michał Klepacz, biskup Stanisław Rospond, administrator apostolski ks. Karol Milik oraz arcybiskup Włodzimierz Jasiński, który wycofał się z prac w Episkopacie<sup>28</sup>.

<sup>22</sup> AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 101, Pismo biskupa Lecha Kaczmarka do Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, Gdańsk–Oliwa, 28 III 1967 r.

<sup>23</sup> AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 123–124, Pismo biskupa Lecha Kaczmarka do Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, Gdańsk–Oliwa, 29 V 1967 r.

<sup>24</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/246, k. 32, 40, Organa Konferencji Episkopatu Polski, stan na dzień 16 stycznia 1970 r.

<sup>25</sup> S. Wyszyński, *Dziela Zebrane*, t. XIX: *styczeń – lipiec 1967*, Warszawa 2019, 29.

<sup>26</sup> AAG, Acta Hlondiana, oprac. S. Kosiński, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej dnia 28–29 kwietnia 1947 r. w Gnieźnie, Gniezno, 28–29 IV 1947 r.

<sup>27</sup> M.G. Smoliński, *Biskup Negocjator Zygmunt Choromański (1892–1968). Biografia niepolityczna?*, Warszawa 2014, 176.

<sup>28</sup> AAG, Acta Hlondiana, oprac. S. Kosiński, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej 5–7 września 1947 r. na Jasnej Górze, Częstochowa, 5–7 IX 1947 r.

We wrześniu 1950 r. odnowiono skład Komisji Szkolnej, którą wówczas tworzyli: biskup Jan Stepa (przewodniczący), biskup Juliusz Bieniek (sekretarz), biskup Michał Klepacz, biskup Stanisław Rospond, biskup Lucjan Bernacki, biskup Zygmunt Choromański, administrator apostolski ks. Karol Milik<sup>29</sup>.

Głównym tematem obrad, w których po raz pierwszy brał udział biskup Michał Klepacz, była redukcja godzin lekcji religii i antykościelne działania władz oświatowych. Ordynariusz łódzki zaproponował skierowanie do władz państwowych rezolucji domagającej się przywrócenia dwóch godzin religii w szkole, zaprzestania podważania moralności katolickiej i prawd wiary, swobody w zakładaniu i prowadzeniu szkół prywatnych<sup>30</sup>.

Również na kolejnym posiedzeniu, które odbyło się 21 kwietnia 1948 r. w Łodzi, obok sprawy jednolitego katechizmu dla wszystkich diecezji polskich, poruszono problematykę obrony nauki religii w szkole oraz zagrożeń dla prywatnego szkolnictwa katolickiego. Była to odpowiedź na działania władz komunistycznych zmierzających do całkowitej likwidacji wszystkich katolickich szkół podstawowych i cofnięcia uprawnień państwowych prywatnym szkołom średnim. Hierarchowie musieli zdawać sobie sprawę, iż skuteczne odparcie ataków reżimu komunistycznego było w zasadzie skazane na klęskę i już pod koniec 1948 r. podjęto przygotowania do przeniesienia nauczania religii poza szkołę<sup>31</sup>.

Podczas kolejnego spotkania członków Komisji Szkolnej w Krakowie 24 stycznia 1949 r. tematyka oscylowała wokół różnorodnych metod, w tym prowokacji mających na celu usunięcie religii ze szkół. Biskup Michał Klepacz zaproponował wówczas m.in.: by każdemu przypadkowi usuwania religii ze szkoły nadać ramy postępowania prawnego; odpisy protestów odsyłać sekretarzowi generalnemu Episkopatu biskupowi Zygmunutowi Choromańskiemu; mówić o sprawach szkoły na ambonie, podczas konferencji z duchowieństwem, w rozmowach ze świeckimi; uchwalić ogólny sposób postępowania obowiązujący we wszystkich diecezjach<sup>32</sup>.

Następne spotkania członków Komisji Szkolnej odbyły się 23 kwietnia 1949 r. w Gnieźnie i 23 sierpnia 1949 r. w Krakowie. Za każdym razem na bieżąco analizowano dynamicznie zmieniającą się coraz trudniejszą sytuację. Wygłoszono ponadto kilka referatów podejmujących szczegółowe kwestie. Biskup Michał Klepacz mówił 23 kwietnia 1949 r. o stosunku do religii Związku Młodzieży Polskiej. Podkreślił ideologiczne założenia organizacji mocno odwołującej się do materializmu i do zasad nowej moralności socjalistycznej<sup>33</sup>.

Warto dodać, że podczas posiedzenia 23 sierpnia 1949 r. Komisja Szkolna wydała ogólne dyrektywy dotyczące rozmów z rządem. W rzeczywistości były to postulaty, które również w kolejnych latach stały się przedmiotem interwencji Episko-

<sup>29</sup> M. Stępień, dz.cyt., 31.

<sup>30</sup> K. Gruczyński, dz.cyt., 257.

<sup>31</sup> Tamże, 258.

<sup>32</sup> AAW, SPP, Komisja Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 1–3, Posiedzenie Komisji Szkolnej Episkopatu w Krakowie, 24 stycznia 1949 r., Kraków, 24 I 1949 r.

<sup>33</sup> AAW, SPP, Komisja Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 4–5, Posiedzenie Komisji Szkolnej Episkopatu Polskiego z 23 kwietnia 1949 r. w Gnieźnie, Gniezno, 23 IV 1949 r.

patu Polski. Przywołajmy najważniejsze z nich: 1) zostawić Kościołowi możliwość organizowania kształcenia podstawowego, średniego, wyższego; 2) zapewnić nauczanie religii w wystarczającej liczbie godzin i przez nauczycieli mających misję kanoniczną; 3) nie zwalniać i nie przenosić nauczycieli religii bez zgody kurii biskupiej; 4) nie usuwać ze szkół sióstr zakonnych; 5) nie żądać od katechetów w szkołach zawodowych specjalnych kwalifikacji; 6) zapewnić młodzieży opiekę duszpasterską, w szczególności ułatwić praktyki religijne; 7) zezwolić na zakładanie sodalicy i krucjaty eucharystycznej w szkołach; 8) zatwierdzić podręczniki i katechizmy i nie utrudniać ich druku<sup>34</sup>.

Kolejne działania Komisji Szkolnej uściślono podczas posiedzenia 29. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski we wrześniu 1951 r. Postanowiono wówczas, że podejmie ona następujące działania: 1) przygotuje i roześle ankietę o młodzieży (zapowiedź powołania Instytutu Katechetycznego), a w każdej diecezji kilkunastu księży poda odpowiedzi na ankietę; 2) przygotuje zjazd księży wizytatorów, na który zaproszenie skieruje biskup Jan Stepa; 3) będzie poszukiwać i przygotowywać odpowiednie podręczniki szkolne; 4) zleci, by programem nauczania w kościele i w rodzinie zajęły się wydziały nauki katolickiej w kuriach biskupich<sup>35</sup>.

Nie jest znana całościowa pełna dokumentacja Komisji Szkolnej. Właściwie nie dysponujemy żadnymi materiałami z lat 1952–1956. Najprawdopodobniej po aresztowaniu i uwięzieniu kardynała Stefana Wyszyńskiego już nie obradowała, natomiast po jego powrocie na stolicę metropolitalne gnieźnieńską i warszawską, wznowieniu posługi prymasowskiej i przewodniczenia Konferencji Episkopatu Polski podjęła działalność w ograniczonym zakresie pod kierownictwem biskupa Piotra Dudzica, ale już bez udział biskupa Michała Klepacza<sup>36</sup>.

### 2.3. CZŁONEK KOMISJI DO ROZMÓW Z RZĄDEM/KOMISJI WSPÓLNEJ PRZEDSTAWICIELI RZĄDU PRL I EPISKOPATU POLSKI (1949–1967)

Wobec faktu zerwania 12 września 1945 r. przez władze Polski Ludowej konkordatu ze Stolicą Apostolską oraz narastających kwestii spornych w relacjach państwo – Kościół coraz bardziej palącym problemem stało się ich uregulowanie<sup>37</sup>. Niestety zgłaszane przez stronę kościelną postulaty rozpatrzenia najpilniejszych problemów pozostawały bez odpowiedzi. Prowadzona od 1948 r. zmasowana ofensywa antykościelna skłoniła Konferencję Episkopatu Polski do złożenia pod koniec kwietnia 1949 r. oficjalnej prośby o powołanie wspólnej komisji. Gremium takie

<sup>34</sup> AAW, SPP, Komisji Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 11, Uchwały Komisji Szkolnej Episkopatu jako dyrektywy w sprawach szkolnych dla rozmów z rządem (23 sierpnia 1949 r.), Kraków, 23 VIII 1949 r.

<sup>35</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/158, k. 8, Protokół 29. KPEP, Jana Góra, 20–21 IX 1951 r.

<sup>36</sup> AAW, SPP, Komisja Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 18, Komisja Szkolna Episkopatu, 14 II 1957 r.

<sup>37</sup> J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997, 63 i n.



ukonstytuowało się 5 sierpnia 1949 r. podczas pierwszego posiedzenia<sup>38</sup>. Stronę kościelną reprezentowali: biskup Tadeusz Zakrzewski, biskup Michał Klepacz i biskup Zygmunt Choromański. Wybór ordynariusza łódzkiego spowodowany był zapewne jego otwartością, gotowością do dialogu, a nawet pewną ugodowością oraz umiejętnościami zjednywania sobie ludzi. Władze komunistyczne oddelegowały natomiast: członka KC PZPR i kierownika Wydziału Organizacyjnego KC PZPR Franciszka Mazura, ministra administracji publicznej Władysława Wolskiego oraz wiceministra obrony narodowej i sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba<sup>39</sup>. Od 5 sierpnia 1949 r. do 14 kwietnia 1950 r., kiedy zostało podpisane porozumienie między rządem a Episkopatem, Komisja do Rozmów z Rządem – zwana w tym czasie Komisją Mieszaną – obradowała łącznie kilkanaście razy. W pierwszym etapie prac (od 5 sierpnia do 7 października 1949 r.) zbierała się siedmiokrotnie, w drugim etapie (od 4 listopada do 19 grudnia 1949 r.) czterokrotnie, w trzecim etapie (od 11 marca do 14 kwietnia 1950 r.) czterokrotnie i dodatkowo kilka razy obradowała podkomisja<sup>40</sup>. Warto też dodać, że w marcu 1950 r., kiedy podejmowano próby wznowienia spotkań, doszło do bezpośrednich rozmów biskupa Michała Klepacza z Julią Brystygier, dyrektorką Departamentu V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Ordynariusz łódzki miał bowiem opinię najbardziej ugodowego spośród reprezentantów strony kościelnej w Komisji do Rozmów z Rządem<sup>41</sup>. Ostatecznie, mimo zawarcia pewnego kompromisu, jakim było wspomniane porozumienie, działalność Komisji do Rozmów z Rządem była naznaczona pasmem porażek. Władze komunistyczne były bowiem bezwzględne we wdrażaniu programu laicyzacji społeczeństwa, służyło temu nowe antykościelne ustawodawstwo. I tak jeszcze 5 sierpnia 1949 r. został wydany Dekret o ochronie sumienia i wyznania, 18 sierpnia 1949 r. Dekret o zmianie niektórych przepisów o stowarzyszeniach, co doprowadziło do rozwiązania wszystkich stowarzyszeń katolickich, 23 stycznia 1950 r. bezprawnie przejęto „Caritas”, a 20 marca 1950 r. uchwalono Ustawę o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego<sup>42</sup>. Postępowanie władz komunistycznych umocniło większość członków Episkopatu – na czele z kardynałem Adamem Stefanem Sapiehą – w przekonaniu, iż należy zwlekać z ostatecznym zawarciem umowy, starając się uzyskać choćby niewielkie ustępstwa<sup>43</sup>. Stanowisko takie Komisja Główna wyraziła jeszcze 10 marca 1950 r.<sup>44</sup> Ostatecznie porozumienie zawarte zostało pod wpływem groźby aresztowania hierarchów sprzeciwiających się decyzjom władz komunistycznych i przy współdziałaniu pośrednika w osobie

<sup>38</sup> K. Michalski, *Działalność Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski 1980–1989*, Warszawa 2012, 26–27.

<sup>39</sup> J. Żaryn, dz.cyt., 248.

<sup>40</sup> K. Michalski, dz.cyt., 30–33.

<sup>41</sup> J. Żaryn, dz.cyt., 315–316.

<sup>42</sup> K. Michalski, dz.cyt., 28–33.

<sup>43</sup> AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/5, k. 1–2, Protokół KGEP, Kraków, 28–29 I 1950 r.; Protokoły KGEP, sygn. II 4/5, k. 3, Protokół KGEP, Kraków, 1 III 1950 r.

<sup>44</sup> AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/5, k. 4–5, Protokół KGEP, Warszawa, 10–11 III 1950 r.

Bolesława Piaseckiego<sup>45</sup>. Wkrótce ujawniły się też nieszczerze intencje strony rządowej, która automatycznie, mimo braku takich ustaleń, zaprzestała zwoływać posiedzenia Komisji. Tylko dzięki usilnym zabiegom władz kościelnych do momentu aresztowania Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego 25 września 1953 r. członkowie Komisji do Rozmów z Rządem spotkali się kilka razy<sup>46</sup>. Dialog uległ zerwaniu, a jednocześnie reżim komunistyczny na drodze faktów dokonanych dążył do coraz większego osłabienia i pełnego podporządkowania Kościoła. Już pięć dni po podpisaniu porozumienia uchwalono ustawę, na mocy której powołano do życia Urząd ds. Wyznań. Swoistym apogeum ograniczania praw Kościoła było przyjęcie przez Radę Państwa PRL 9 lutego 1953 r. dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych<sup>47</sup>.

Pełne wznowienie działalności Komisji do Rozmów z Rządem nastąpiło po powrocie kardynała Stefana Wyszyńskiego do Warszawy. Uzgodniono wówczas zmianę nazwy na Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski. Stronę kościelną reprezentowali ponownie biskupi Michał Klepacz i Zygmunt Chormański, co dawało im okazję do rehabilitacji za uległą postawę wobec władz komunistycznych w latach 1953–1956<sup>48</sup>. Natomiast przedstawicielami strony państwowej byli: szef Urzędu ds. Wyznań Jerzy Sztachelski i początkowo minister oświaty Władysław Bieńkowski, którego dość szybko zastąpił członek Biura Politycznego KC PZPR Jerzy Morawski, a później sekretarz KC PZPR Zenon Kliszko, najbliższy współpracownik Władysława Gomułki<sup>49</sup>.

Pewnym sukcesem pierwszych tygodni „odwilży” było wydanie 8 grudnia 1956 r. komunikatu zapowiadającego uchylenie dekretu z 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, uregulowanie nauczania religii w szkołach, dopuszczenie księży do posługi duszpasterskiej wśród chorych i osadzonych w więzieniach, powrót wysiedlonych w 1953 r. zakonnic oraz wygnanych pięciu biskupów z diecezji na Ziemiach Zachodnich i Północnych<sup>50</sup>. Jednak dopiero 31 grudnia 1956 r. nastąpiło opublikowanie dekretu o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, a wszystkie zawarte wówczas postanowienia ujęte zostały w tzw. „małe porozumienie”. Postawa władz państwowych wobec zgłaszanych kolejnych postulatów strony kościelnej unaoczniała pozorny charakter zmian<sup>51</sup>. W 1957 r. pomimo że posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski odbywały się dość często nie przynosiły żadnych efektów. Przedstawiciele Kościoła wskazywali konkretne przeszkody na drodze do normalizacji, m.in. wielokrotnie podnoszono problem zwrotu „Caritasu”, a władze komunistyczne nasilały propagandę ateistyczną, oskarżały biskupów o nietolerancję wobec osób o odmiennym światopoglądzie i krytykowały program Wielkiej Nowenny<sup>52</sup>. Od końca 1958 r.

<sup>45</sup> J. Żaryn, dz.cyt., 317–321.

<sup>46</sup> K. Michalski, dz.cyt., 37.

<sup>47</sup> A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003, 82–83.

<sup>48</sup> AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/11, k. 10, Protokół KGEP, Warszawa, 7 XI 1956 r.

<sup>49</sup> K. Michalski, dz.cyt., 43.

<sup>50</sup> J. Żaryn, dz.cyt., 166–168.

<sup>51</sup> K. Michalski, dz.cyt., 43–46.

<sup>52</sup> A. Dudek, R. Gryz, dz.cyt., 129–131.

Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski spotykała się sporadycznie. Natomiast reżim komunistyczny bez najmniejszych skrupułów wprowadzał nowe rozwiązania prawne godzące w prawa Kościoła katolickiego i osób wierzących. W grudniu 1959 r. odebrano seminariom duchownym status uczelni wyższych, w lipcu 1961 r. usunięto lekcje religii ze szkół, w grudniu 1963 r. nastąpiła ostateczna likwidacja kościelnych szkół średnich<sup>53</sup>.

W sierpniu 1963 r. władze państwowe jednostronnie dokonały zamrożenia prac Komisji. Po śmierci biskupa Michała Klepacza w styczniu 1967 r., wobec kryzysu wywołanego brakiem zgody dla kandydatury nowego członka strony kościelnej biskupa Ignacego Tokarczuka, działalność Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski została zawieszona<sup>54</sup>. Znaczenie działalności Komisji do Rozmów z Rządem i szczególną rolę, jaką w jej pracach odegrał biskup Michał Klepacz, kardynał Stefan Wyszyński mocno zaakcentował – tuż po powrocie na wolność – podczas historycznego wystąpienia w łódzkim Wyższym Seminarium Duchownym 6 listopada 1956 r. Była to jednocześnie publiczna deklaracja pełnego zaufania, jakim darzył osobę biskupa Michała Klepacza:

Nigdy przedtem, przed wojną, w czasach wolności absolutnej Episkopat nie obradował tak często jak w ostatnich czasach. Nigdy konferencje Episkopatu nie przedłużały się po kilka dni, nigdy nie pracowało tyle najrozmaitszych komisji, co w ciągu ostatnich lat. Wśród tych komisji niemało miejsca zajmowała Komisja dla rozmów z Rządem. Pracowała ona najściślejzym zespoleniu ze mną, pod moim kierownictwem i prowadziła długie, uciążliwe rozmowy, nie zawsze skuteczne, z przedstawicielami władz. Na czele Episkopatu stała Komisja Główna, która kilkanaście razy do roku odbywała pod naszym kierownictwem nie kończące się narady. W tej ciężkiej pracy Episkopat niesłychanie się zespolił.

Mieliśmy więc prace podzielone i ściśle określone. Tego bowiem wymagała sytuacja: koordynacji i zespolenia. Prace, którym musiałem przewodniczyć, stykały mnie szczególnie blisko z Arcybiskupem Łódzkim. Biskup Michał był moim najczęstszym gościem z tytułu swoich obowiązków i z tytułu naszego współzycia i współpracy. Prawie wszystko robiliśmy razem. Razem przygotowywaliśmy materiały do rozmów na Komisjach Mieszanych. Po zakończeniu ich wspólnie podsumowywaliśmy rezultaty. Razem jeździliśmy do Rzymu i razem stamtąd wracaliśmy po wspólnych rozmowach z Ojcem Świętym i z przedstawicielami Stolicy Apostolskiej<sup>55</sup>.

#### 2.4. CZŁONEK KOMISJI PRASOWEJ (1950–1953/1956)

Szczególną uwagę zwrócić należy na działalność Komisji Prasowej. Odgrywała ona sporą rolę z uwagi na kluczową rolę mediów w komunikacji społecznej oraz ich wkład w kreowanie rzeczywistości społecznej i co więcej politycznej. Była to niezwykle delikatna materia podlegająca wyjątkowym napięciom na linii relacji państwo – Kościół. Nie może więc dziwić, że członkami Komisji byli hierarchowie mający decydujący wpływ na polityczny wymiar działalności Kościoła katolickiego

<sup>53</sup> B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. II, cz. I: 1956–1963, Olsztyn 2000, 136–167.

<sup>54</sup> K. Michalski, dz.cyt., 55–60.

<sup>55</sup> Przemówienie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Łódź, 6 XI 1956 r., w: J. Klechta, *Biskup Michał Klepacz w dokumentach bezpieki*, Łódź 2012, 118.

go w Polsce. Komisja Prasowa utworzona została 5–7 września 1947 r. na Jasnej Górze podczas 4. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski. Jej pierwszym przewodniczącym aż do śmierci w październiku 1948 r. był ordynariusz łomżyński biskup Stanisław Łukomski<sup>56</sup>. Później pracami Komisji kierował sam Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński, a członkami byli: biskup Michał Klepacz, biskup Kazimierz Józef Kowalski i biskup Zygmunt Choromański<sup>57</sup>. Natomiast po śmierci biskupa Michała Klepacza skład Komisji Prasowej w marcu 1968 r. został znacznie odnowiony. Tworzyli ją wówczas: biskup Zygmunt Choromański (przewodniczący), biskup Herbert Bednorz, biskup Bronisław Dąbrowski, biskup Bogdan Sikorski, ks. Roman Mielniński, ks. Andrzej Bardecki oraz redaktorzy pism katolickich<sup>58</sup>.

Nie zachowała się dokumentacja Komisji Prasowej. Możemy więc jedynie domniemywać, jaki był zakres jej działalności. Komisja zapewne m.in.: 1) sprawowała nadzór nad czasopismami katolickimi w zakresie zgodności ukazujących się na ich łamach treści z oficjalnym nauczaniem Kościoła i moralnością katolicką; 2) koordynowała druk w prasie katolickiej najważniejszych dokumentów oraz materiałów duszpasterskich Kościoła w Polsce; 3) monitorowała na bieżąco kondycję i stan posiadania prasy katolickiej; 4) wspierała działania na rzecz zachowania autonomii i niezależności mediów katolickich wobec nasilających się ataków centralnych władz państwowych oraz administracji wyznaniowej; 5) podejmowała interwencje na rzecz prasy katolickiej wobec ingerencji Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk.

W opisanym powyżej zakresie działalność Komisji Prasowej miała szczególne znaczenie w latach 1949–1953, a więc w czasie szczytowym budowy – według wzorców sowieckich – państwa socjalistycznego i apogeum represji stalinowskich. Prześladowania i szykany administracyjne dotknęły bowiem wszystkie czasopisma katolickie w Polsce. Podczas posiedzenia Komisji Głównej 21–22 listopada 1951 r. stwierdzono:

Sfery rządowe postawiły zarzut „Tygodnikowi Powszechnemu”, że jego wpływ społeczny jest szkodliwy. Na inne tygodniki katolickie cenzura wywiera różne naciski. Episkopat musi określić pewną linię, której tygodniki winny się trzymać. Sprawą tą zajmie się Komisja Prasowa i należałoby zwołać konferencję redaktorów tygodników<sup>59</sup>.

Niestety, mimo usilnych zabiegów Komisji Prasowej, Prymasa Polski i całego Episkopatu, nie udało się powstrzymać fali ataków ze strony reżimu. Tylko w 1953 r. – obok „Tygodnika Powszechnego”, którego tytuł został wówczas bezprawnie przekazany przez władze komunistyczne uzurpatorskiej redakcji Stowarzyszenia PAX – przestały na co najmniej kilka lat ukazywać się: „Królowa Apostołów”, „Mały Gość Niedzielny”, „Misjonarz”, „Powściągliwość i Praca”, „Znak”<sup>60</sup>. Po „odwilży” 1956 r. przed Komisją Prasową pojawiły się nowe zadania. Mimo bowiem wznowie-

<sup>56</sup> M.G. Smoliński, dz.cyt., 176.

<sup>57</sup> M. Stępień, dz.cyt., 31.

<sup>58</sup> Tamże, s. 35.

<sup>59</sup> AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/6, k. 75, Protokół KGEP, Warszawa, 21–22 XI 1951 r.

<sup>60</sup> Wciąż ogromną wartość poznawczą ma prawie nieznaną książka J. Stefaniaka, *Polityka władz państwowych PRL wobec prasy katolickiej w latach 1945–1953*, Lublin 1998.

nia działalności części redakcji pism katolickich nie odzyskało stanu posiadania z lat 1945–1946. Nie możemy jednak odtworzyć dokładnie jej prac w tym okresie. Wiemy natomiast, że od 1970 r. funkcjonowała pod nową nazwą jako Komisja ds. Prasy i Informacji, a jej przewodniczącym był kardynał Stefan Wyszyński. Prawdopodobnie od lat sześćdziesiątych XX w. w praktyce częściowo jej zadania przejęła Komisja Wydawnictw Katolickich, a później również Komisja Środków Społecznego Przekazu<sup>61</sup>.

## 2.5. CZŁONEK KOMISJI SOBOROWEJ (1959–1967)

Biskup Michał Klepacz odegrał ważną rolę zarówno w pracach Komisji Soborowej, jak i podczas samych obrad Soboru Watykańskiego II. Przypomnijmy, że już 15 kwietnia 1959 r. – na wniosek Komisji Głównej – podczas 55. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski powołano skład Komisji Soborowej. Szczególnie w latach sześćdziesiątych XX w. była to jedna z najważniejszych komisji specjalistycznych działających w ramach struktur polskiego Episkopatu<sup>62</sup>. W skład Komisji Soborowej – poza jej przewodniczącym arcybiskupem Antonim Baraniakiem – początkowo weszli: biskup Michał Klepacz, biskup Piotr Kałwa, biskup Ignacy Świrski, biskup Andrzej Wronka, biskup Jan Jaroszewicz<sup>63</sup>. Natomiast według stanu na 15 marca 1962 r. Komisję Soborową tworzyli: arcybiskup Antoni Baraniak (przewodniczący), biskup Michał Klepacz, biskup Piotr Kałwa, biskup Ignacy Świrski, biskup Andrzej Wronka, biskup Jan Jaroszewicz oraz biskup Lech Kaczmarek<sup>64</sup>. Po zakończeniu II Sesji Soborowej, która obradowała jesienią 1963 r., doszło do rozszerzenia gremium poprzez włączenie kolejnych hierarchów: arcybiskupa Bolesława Kominka, biskupa Kazimierza Józefa Kowalskiego, biskupa Karola Wojtyły, biskupa Józefa Drzazgi, ks. Wincentego Granata i o. Bernarda Przybylskiego OP<sup>65</sup>. Tak więc biskup Michał Klepacz należał do grona najwcześniej powołanych członków, ponadto – co miało niebagatelne znaczenie dla samego zaangażowania soborowego – uczestniczył również we wszystkich czterech sesjach Soboru Watykańskiego II<sup>66</sup>.

<sup>61</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/247, k. 49–52, Organa Konferencji Episkopatu Polski, Warszawa, 16 I 1970 r.

<sup>62</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/184, k. 125, Protokół 55. KPEP, Warszawa, 15 IV 1959 r.

<sup>63</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/184, k. 125, Protokół 55. KPEP, Warszawa, 15 IV 1959 r.

<sup>64</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/200, k. 122, Komisje uzupełnione, 15 III 1962 r.

<sup>65</sup> AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/208, k. 55, Protokół 79. KPEP, Warszawa, 18 XII 1963 r.

<sup>66</sup> Do tego wąskiego grona należało tylko dziesięciu polskich hierarchów: 1) Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński; 2) wikariusz kapitulny archidiecezji krakowskiej biskup, a od 1964 r. metropolita krakowski arcybiskup Karol Wojtyła; 3) metropolita poznański arcybiskup Antoni Baraniak; 4) biskup włocławski Antoni Pawłowski; 5) biskup chełmiński Kazimierz Józef Kowalski; 6) biskup lubelski Piotr Kałwa; 7) biskup łódzki Michał Klepacz; 8) biskup koadiutor diecezji katowickiej Herbert Bednorz (od 1967 r. biskup katowicki); 9) biskup koadiutor diecezji gdańskiej Edmund Nowicki (od 1964 r. biskup gdański); 10) specjalny delegat Prymasa Polski w Opolu z uprawnieniami biskupa rezydencjonalnego biskup Franciszek Jop (od 1967 r. administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* w Opolu, od 1972 r. biskup opolski) – zob. M. Białkowski, *Wokół Soboru Watykańskiego II. Studia i szkice*, Toruń 2016, 49.

Już podczas pierwszego posiedzenia Komisji Soborowej, obradującej 12 maja 1959 r. w pałacu arcybiskupim w Poznaniu, biskup Michał Klepacz podniósł kwestię tematów, jakie miano poruszyć na Soborze. Proponował, mając na uwadze doświadczenie Kościoła w Polsce, by przygotować rozwiązania dotyczące unii kościelnych. Jako kluczowy w obradach soborowych widział problem jedności Kościoła. Zwracał również uwagę na problemy współczesnej technokracji i dehumanizacji. Innym ważnym zagadnieniem była konieczność ustosunkowania się do współczesnych kierunków społeczno-ekonomicznych, zagadnienia laicyzmu, jego źródeł, objawów i środków zaradczych. W okresie przygotowań do Vaticanum II biskup Michał Klepacz – podobnie jak inni polscy dostojnicy – w sierpniu 1959 r. przesłał *vota* zawierające jego indywidualne postulaty. Były one w praktyce zbieżne z postulatami zgłoszonymi podczas wystąpienia inauguracyjnego Komisji Soborowej<sup>67</sup>.

Warto dodać, że działalność Komisji Soborowej – znajdująca odzwierciedlenie na kartach „Protokołów Komisji/Rady Głównej Episkopatu Polski” oraz „Protokołów Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski” – pozwala na sformułowanie celów, jakie Komisja stawiała przed sobą. Wskazać należy sześć najważniejszych: 1) animowanie ogólnopolskich programów duszpasterskich, zawierających elementy przygotowania pastoralnego do Soboru Watykańskiego II (m.in. *Czuwań Soborowych*); 2) koordynację i porządkowanie przygotowań do poszczególnych sesji soborowych, w szczególności redakcji schematów soborowych; 3) ogólne nadzorowanie prac studyjnych nad dokumentami soborowymi, w tym wydania ich edycji polskiej oraz komentarzy; 4) starania o tworzenie literatury popularyzującej i przybliżającej dorobek Soboru, a także powstawanie różnorodnych pomocy duszpasterskich; 5) wyznaczanie głównych kierunków odnowy posoborowej, ich dostosowanie do możliwości i potrzeb duszpasterskich Kościoła katolickiego w Polsce oraz koordynowanie współdziałania w tym wymiarze poszczególnych komisji episkopatu; 6) formułowanie postulatów związanych z wdrażaniem reform posoborowych w Kościele powszechnym, w tym odnoszących się do problematyki poruszanej na Synodach Biskupów<sup>68</sup>.

Osoba biskupa Michała Klepacza została zauważona i doceniona już w pierwszych dniach obrad Soboru Watykańskiego II. Na początku I Sesji dokonano wyboru członków dziesięciu komisji soborowych. Spośród polskich hierarchów tylko siedmiu uzyskało wystarczającą liczbę głosów lub papieską nominację, by wejść w skład gremiów mających przygotowywać – na bazie prowadzonej dyskusji – ostateczne schematy dokumentów soborowych. Biskup Michał Klepacz już 22 października 1962 r. został włączony do soborowej Komisji ds. Studiów i Seminariów. Uzyskał 1152 głosy poparcia<sup>69</sup>. Oprócz ordynariusza łódzkiego do komisji soborowych zostało wybranych jeszcze sześciu innych polskich hierarchów: arcybi-

<sup>67</sup> M. Przybysz, M. Saran, *Pasterz cierpliwego dialogu. Biskup Michał Klepacz w polskiej delegacji na Sobór Watykański II*, w: *Studia Soborowe*, t. 2, cz. 2: *Historia i recepcja Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń 2015, 165–167.

<sup>68</sup> M. Białkowski, *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, *Studia Salvatoriana Polonica* 14, 2020, 121.

<sup>69</sup> AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1962, wpis z 22 X 1962 r.

skup Antoni Baraniak do Komisji ds. Kościołów Wschodnich (1116 głosy), biskup Franciszek Jop do Komisji Liturgicznej (872 głosy), arcybiskup Bolesław Kominek i biskup Herbert Bednorz do Komisji Apostolatu Świeckich i Widowisk (nominowani przez papieża), arcybiskup Józef Gawlina do Komisji Biskupów i Zarządzania Diecezjami (nominowany przez papieża), kardynał Stefan Wyszyński do Sekretariatu do Spraw Nadzwyczajnych (nominowany przez papieża)<sup>70</sup>.

Bardzo znaczący był fakt wyznaczenia biskupa Michała Klepacza koordynatorem i moderatorem konferencji prasowych polskich ojców soborowych, organizowanych dla dziennikarzy akredytowanych przy Soborowym Biurze Prasowym. Ordynariusz łódzki pełnił tę odpowiedzialną funkcję przez wszystkie cztery sesje soborowe. Do pomocy przydzielono mu biskupa Herberta Bednorza oraz księży Szczepana Wesołego i Michała Czajkowskiego<sup>71</sup>.

Na toczące się w Bazylice św. Piotra na Watykanie obrady soborowe składały się przede wszystkim tysiące wystąpień dostojników kościelnych z całego świata. Biskup Michał Klepacz spośród polskich biskupów należał w tej materii do liderów. Był – po Prymasie Polski – najaktywniejszym polskim ojcem soborowym<sup>72</sup>. Przywołajmy kilka danych statystycznych. Kardynał Stefan Wyszyński podczas obrad Soboru Watykańskiego II wystąpił 10 razy, wygłaszając przemówienia w imieniu własnym oraz całego Episkopatu Polski. Biskup Michał Klepacz – 9 razy, biskup/arcybiskup Karol Wojtyła – 8 razy, arcybiskup Antoni Baraniak – 7 razy, biskup Edmund Nowicki – 4 razy, biskup Herbert Bednorz – 4 razy, biskup Kazimierz Józef Kowalski – 3 razy, biskup Antoni Pawłowski – 3 razy, biskup Franciszek Jop – 3 razy, biskup Wilhelm Pluta – 3 razy<sup>73</sup>.

Tematyka wystąpień ordynariusza łódzkiego obejmowała najbardziej aktualne problemy eklesjalne. Hierarcha mówił na temat schematu *O źródłach Objawienia* (20 listopada 1962 r.); schematu *O Kościele* (dwukrotnie – 18 i 31 października 1963 r.); schematu *O biskupach i zarządzaniu diecezjami* (12 listopada 1963 r.); schematu *O ekumenizmie* (26 listopada 1963 r.); schematu *O wolności religijnej* (24 września 1964 r.); schematu *O Kościele w świecie współczesnym* (trzykrotnie – 26 października 1964 r., 27 września i 7 października 1965 r.)<sup>74</sup>. Ciekawe informacje ukazujące oddźwięk, jaki wywołało wystąpienie biskupa Michała Klepacza w trakcie debaty wokół schematu *O Kościele* 18 października 1963 r., zawiera zapis kardynała Stefana Wyszyńskiego:

<sup>70</sup> M. Przybysz, M. Saran, dz.cyt., 168.

<sup>71</sup> AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1963, wpis z 28 IX 1963 r.

<sup>72</sup> Ilościową i jakościową analizę udziału w obradach oraz aktywności wszystkich polskich ojców soborowych zawierają artykuły: M. Białkowski, *Polscy ojcowie Soboru Watykańskiego II, Wstęp do badań nad episkopatem Kościoła katolickiego w PRL w latach sześćdziesiątych XX wieku*, *Nasza Przyszłość*, t. 132, 2019, 269–315; tenże, *Polscy ojcowie Soboru Watykańskiego II, Wstęp do badań nad episkopatem Kościoła katolickiego w PRL w latach sześćdziesiątych XX wieku*, *Studia Pelplińskie* 2019, r. 53, 33–73.

<sup>73</sup> M. Białkowski, *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych. Zbiór dokumentów 1962–1965*, Lublin 2019, 203–204.

<sup>74</sup> B. Bejze, *Kronika Soboru Watykańskiego II*, Częstochowa 2000, 102–111.

Głos zabierał B[isku]p Klepacz, imieniem Episkopatu Polski; wypowiadał się za rozdziałem Kościoła i Państwa, co w naszej praktyce codziennej jest lepsze, niż sytuacja konkordatowa. Sesja zakończyła się o godz. 12.30. – Kard.[yna]ł Ruffini pytał mnie, czy B[isku]p Klepacz przemawiał i w moim imieniu? Oczywiście, tak, w naszej sytuacji innego wyjścia nie widzę, tylko należy przestrzegać zasad rozdziału, bo państwo komunistyczne nie zechce konkordatu, jako układu dwustronnego, tylko jako jednostronnie narzucony pakt, którego użyje tylko dla propagandy<sup>75</sup>.

Ważnym elementem działalności biskupa Michała Klepacza – jako członka Komisji Soborowej oraz uczestnika obrad Soboru Watykańskiego II – była działalność sprawozdawcza, służąca prezentacji oraz promocji nauczania soborowego. Po II Sesji Soborowej mówił m.in. o zaangażowaniu polskich ojców soborowych w komisjach Soboru oraz o pracy przy konferencjach prasowych<sup>76</sup>. Po III Sesji Soborowej – obok innych członków Komisji Soborowej – referował schemat *O wolności religijnej*<sup>77</sup>.

### 3. PODSUMOWANIE

Postać biskupa Michała Klepacza bardzo wyraźnie zapisała się na kartach dziejów Episkopatu Polski w XX w. Ocenę jego działalności pozostawił sam Prymasa Tysiąclecia. W dniu śmierci hierarchy poświęcił mu dłuższy fragment swojego osobistego dziennika:

Odejście Biskupa Michała można uważać za niespodziewane. Był niewątpliwie wielką indywidualnością. Ze studiów filozof, miał zawsze szerokie zainteresowania na peryferiach filozofii i życia. Czytał bardzo dużo, zwłaszcza najrozmaitszych pamiętników z okresu wojennego. Znał doskonale literaturę rosyjską i duszę rosyjską. Chociaż mało się wypowiadał na te tematy, jednak dręczył Go smutek na skutek głębszego rozeznania sytuacji Polski, upłatanej w sojuszu z ZSRR. Moskalom nie ufał. Miał bardzo stanowczy osąd o szkodliwej dla Narodu polityce Partii, uzależnionej od ZSRR. Ale nie widział wyjścia z sytuacji. I dlatego – milcząc – usiłował szukać rozwiązań dopuszczalnych, chociaż kompromisowych. W opinii polskiej uchodził za bardzo kompromisowego; nie był nim w rzeczywistości. Człowiek towarzysko kulturalny, nie zawsze mówił to, co myślał, różnym politykom, którzy usiłowali Biskupa pozyskać na swoją stronę. Stąd rodziło się wiele trudności i nieporozumień, które robiły wrażenie, że Biskup prowadzi własną linię. Prasa zagraniczna, pod wpływem PAX-u, mówiła, że to jest linia przeciwko Prymasowi. W rzeczywistości tak nie było. Bp Klepacz był lojalny wobec Episkopatu, chociaż szedł niekiedy na rozwiązania taktyczne, o dwuznacznym wymiarze<sup>78</sup>.

Kardynał Stefan Wyszyński zwracał uwagę na aktywność polityczną dostojnika i jego mocne osadzenie w realiach życia społeczno-politycznego. Również i dziś nie sposób pisać o tej wyjątkowej postaci bez odniesienia do dramatycznych ustępstw, zaniedbań oraz wyborów z lat 1953–1956. Jednocześnie towarzyszyć musi świadomość, że rzeczywistość ta przesłania wkład w prace wielu gremiów i zespołów, którym łódzki ordynariusz przewodził i wyznaczał kierunki działania. W niniejszym artykule ukazano je, bazując na materiałach archiwalnych Archiwum Archidiece-

<sup>75</sup> AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1963, wpis z 18 X 1963 r.

<sup>76</sup> Tamże, wpis z 18 XII 1963 r.

<sup>77</sup> AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1964, wpis z 17 XII 1964 r.

<sup>78</sup> AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1967, wpis z 27 I 1967 r.



zjalnego Warszawskiego i Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie. Wydaje się, że szansę na lepsze poznanie i zrozumienie obu perspektyw mogą przynieść jedynie nowe badania nad biografią biskupa Michała Klepacza.

## BIBLIOGRAFIA

### 1. Źródła archiwalne

#### Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie

- AAG, Acta Hlondiana, oprac. S. Kosiński, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej dnia 22–24 maja 1946 r. na Jasnej Górze, Częstochowa, 22–24 V 1946 r.
- AAG, Acta Hlondiana, oprac. S. Kosiński, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej dnia 28–29 kwietnia 1947 r. w Gnieźnie, Gniezno, 28–29 IV 1947 r.
- AAG, Acta Hlondiana, oprac. S. Kosiński, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej dnia 5–7 września 1947 r. na Jasnej Górze, Częstochowa, 5–7 IX 1947 r.
- AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1962.
- AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1963.
- AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1964.
- AAG, S. Wyszyński, Pro memoria 1967.

#### Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie

- AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/5, k. 1–2, Protokół KGEP, Kraków, 28–29 I 1950 r.; Protokoły KGEP, sygn. II 4/5, k. 3, Protokół KGEP, Kraków, 1 III 1950 r.
- AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/5, k. 4–5, Protokół KGEP, Warszawa, 10–11 III 1950 r.
- AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/6, k. 75, Protokół KGEP, Warszawa, 21–22 XI 1951 r.
- AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/11, k. 10, Protokół KGEP, Warszawa, 7 XI 1956 r.
- AAW, SPP, Protokoły KGEP, sygn. II 4/29, k. 127–129, Protokół RGEP, Warszawa, 25 XI 1974 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/152, k. 12, Protokół 23. KPEP, Jasna Góra, 12–13 IX 1950 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/158, k. 8, Protokół 29. KPEP, Jasna Góra, 20–21 IX 1951 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/173, k. 11–13, Komisje biskupie do uzupełnienia.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/183, k. 103, Komisje uzupełnione, 19 II 1959 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/184, k. 125, Protokół 55. KPEP, Warszawa, 15 IV 1959 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/200, k. 122, Komisje uzupełnione, 15 III 1962 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/208, k. 55, Protokół 79. KPEP, Warszawa, 18 XII 1963 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/246, k. 32, 40, Organa Konferencji Episkopatu Polski, stan na dzień 16 stycznia 1970 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, sygn. II 4/247, k. 49–52, Organa Konferencji Episkopatu Polski, Warszawa, 16 I 1970 r.
- AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 4, Pismo arcybiskupa Stefana Wyszyńskiego do kardynała Adama Stefana Sapiehy, Warszawa 20 XII 1949 r.
- AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 61–66, Instrukcja o nauczaniu łaciny i języków obcych w Kościelnych Zakładach Naukowych w Polsce, Warszawa, 2 II 1963 r.
- AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 101, Pismo biskupa Lecha Kaczmarka do Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, Gdańsk–Oliwa, 28 III 1967 r.
- AAW, SPP, Komisja Studiów, sygn. II 4/68, k. 123–124, Pismo biskupa Lecha Kaczmarka do Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, Gdańsk–Oliwa, 29 V 1967 r.
- AAW, SPP, Komisja Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 1–3, Posiedzenie Komisji Szkolnej Episkopatu w Krakowie, 24 stycznia 1949 r., Kraków, 24 I 1949 r.
- AAW, SPP, Komisja Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 4–5, Posiedzenie Komisji Szkolnej Episkopatu Polskiego z dnia 23 kwietnia 1949 r. w Gnieźnie, Gniezno, 23 IV 1949 r.

AAW, SPP, Komisji Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 11, Uchwały Komisji Szkolnej Episkopatu jako dyrektwy w sprawach szkolnych dla rozmów z rządem (23 sierpnia 1949 r.), Kraków, 23 VIII 1949 r.

AAW, SPP, Komisja Szkolna i Katechizacji, sygn. II 4/60, k. 18, Komisja Szkolna Episkopatu, 14 II 1957 r.

## 2. Źródła drukowane

Białkowski M., *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych. Zbiór dokumentów 1962–1965*, Lublin 2019.

Przemówienie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Łódź, 6 XI 1956 r., w: J. Klechta, *Biskup Michał Klepacz w dokumentach bezpieki*, Łódź 2012, 118–121.

Wyszyński S., *Dziela zebrane*, t. XIX: *styczeń–lipiec 1967*, Warszawa 2019.

## 3. Literatura

Bartnicki R., *Wielki Kanclerz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie*, w: *Kardynał Stefan Wyszyński. Droga życia i posługi pasterskiej*, red. R. Czekalski, Warszawa 2021, 231–262.

Białkowski M., *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski, Część I: Wprowadzenie biograficzno-problemowe*, Łódzkie Studia Teologiczne 30 (2021) 2, 19–36.

Białkowski M., *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski, Część II: Działalność na forum Konferencji Plenarnej oraz Komisji Głównej Episkopatu Polski*, Łódzkie Studia Teologiczne 30 (2021) 3, 7–22.

Białkowski M., *Polscy ojcowie Soboru Watykańskiego II, Wstęp do badań nad episkopatem Kościoła katolickiego w PRL w latach sześćdziesiątych XX wieku*, *Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, t. 132: 2019, 269–315.

Białkowski M., *Polscy ojcowie Soboru Watykańskiego II, Wstęp do badań nad episkopatem Kościoła katolickiego w PRL w latach sześćdziesiątych XX wieku*, *Studia Pelplińskie*, 2019, r. 53, 33–73.

Białkowski M., *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, *Studia Salvatoriana Polonica* 14, 2020, 121.

Białkowski M., *Wokół Soboru Watykańskiego II. Studia i szkice*, Toruń 2016.

Bejze B., *Kronika Soboru Watykańskiego II*, Częstochowa 2000.

Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003.

Fijałkowska B., *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. II, cz. I: 1956–1963, Olsztyn 2000.

Gruczyński K., *Biskup Michał Klepacz 1893–1967*, Łódź 1993.

Michalski K., *Działalność Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski 1980–1989*, Warszawa 2012.

Przybysz M., Saran M., *Pasterz cierpliwego dialogu. Biskup Michał Klepacz w polskiej delegacji na Sobór Watykański II*, w: *Studia Soborowe*, t. 2, cz. 2: *Historia i recepcja Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń 2015, 161–191.

Smoliński M.G., *Biskup Negocjator Zygmunt Choromański (1892–1968). Biografia niepolityczna?*, Warszawa 2014.

Stefaniak J., *Polityka władz państwowych PRL wobec prasy katolickiej w latach 1945–1953*, Lublin 1998.

Stępień M., *Pozycja prawna Konferencji Episkopatu Polski. Studium prawno-historyczne*, Łomża 2014.

Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

**BISHOP MICHAŁ KLEPACZ  
AS A MEMBER OF THE EPISCOPATE OF POLAND  
PART III: ACTIVITIES IN SPECIALISED COMMITTEES  
OF THE EPISCOPATE OF POLAND**

Summary

This article focuses on activities of Bishop Michał Klepacz in the specialised committees of the Episcopate of Poland. Already in 1947, the Łódź Bishop was appointed to the Committee for Theological Studies at Church Faculties and in Seminaries, later transformed into the Studies/Studies and Seminars Committee chaired by the bishop in 1959–1967. Since 1947, he had also worked in the School Committee. Two years later, he was appointed a member of the Committee for Negotiations with the Government representing the Church (since 1956, that Committee operated as the Joint Committee of the PRL Government and the Episcopate of Poland Representatives), which was to standardise and organise relations between the Church and the Communist authorities. As a part of works of that Committee, he was one of the authors of the agreement of April 14, 1950. His activities in that body ended in 1963, with a unilateral freezing of its functioning by the PRL government. Bishop Michał Klepacz also made a substantial contribution to the works of the Press Committee, of which he was a member in the first half of the 1950s, and of the Council Committee. It should be added here that his involvement into that last body was strongly influenced by the fact that he was one of the few dignitaries of the Polish Church participating in all four sessions of the Second Vatican Council.

**Key words:** Bishop Michał Klepacz, Cardinal Stefan Wyszyński, Committee for Theological Studies at Church Faculties and in Seminaries, Seminaries Committee, Studies/Studies and Seminars Committee, School Committee, Committee for Negotiations with the Government/Joint Committee of the PRL Government and the Episcopate of Poland Representatives, Press Committee, Council Committee

**Nota o Autorze**

Doktor hab. **Michał BIAŁKOWSKI**, prof. UMK – historyk Kościoła, politolog, regionalista; profesor w Katedrze Bezpieczeństwa Społecznego i Kulturowego na Wydziale Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Prezes Klubu Inteligencji Katolickiej w Toruniu i sekretarz Porozumienia Klubów Inteligencji Katolickiej w Polsce. Główne obszary badawcze: Kościół katolicki w XX w.; Episkopat Polski w XX w.; życie i działalność kardynała Stefana Wyszyńskiego; historia i recepcja Soboru Watykańskiego II; rola katolików świeckich w przeobrażeniach polityczno-społecznych w Europie i w Polsce w XX–XXI w.; opozycja w PRL i państwach bloku wschodniego, relacje między polityką i religią (w szczególności stosunki państwo – Kościół katolicki w Polsce po 1989 r.), dzieje Pomorza i Kujaw.

Kontakt e-mail: [bialkowski@umk.pl](mailto:bialkowski@umk.pl) ORCID: 0000-0001-5215-1271